

Прокопович Н.Ю., аспірант

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ

ОБЫЧАИ И ТРАДИЦИИ ИСПАНЦЕВ В ОЦЕНКЕ М. Е. КОЛЬЦОВА (ЛИНГВОИМАГОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

В статье исследуется в лингвоимагологическом аспекте видение выдающимся русским писателем-публицистом М. Е. Кольцовым испанских обычаев и традиций в период его пребывания в революционной Испании 1936-1939 гг.

Ключевые слова: лингвоимагологический анализ, оценка, М. Е. Кольцов, испанские обычаи, испанские традиции.

Prokopovych N., postgraduate student

Dragomanov national pedagogical university, Kyiv

The article studies in the linguo-imagological aspect the perception of Spanish customs and traditions by the famous Russian writer and publicist Mykhailo Efremovych Koltsov during his stay in revolutionary Spain from 1936-1939.

Keywords: linguo-imagological analysis, evaluation, M. E. Koltsov, Spanish customs, Spanish traditions.

УДК 811.112.2=161.2'374.2:61]-026.39

Дорофєєва М.С., професор кафедри германської філології та перекладу

Сайко М.А., аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КАТЕГОРІЯ РОДУ НІМЕЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДОВОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА

*Запропоновану розвідку присвячено десимулякризації категорії роду в українській медичній термінології крізь призму перекладового термінознавства. Доведено, що спотворення лінгвістичного коду та ілюзія його нормативної еквівалентності спричинилися до панівного становища родових термінологічних симулякрів. Окріче німецько-української перекладної літератури до розвідки залучено відповідні лексикографічні джерела, вивчення яких засвідчує ненормативність чоловічого роду для медичних термінів грецького походження на **-is**. Задля стандартизації української медичної термінології проілюстровано дію закону вирівнювання парадигми роду.*

Ключові слова: категорія роду, медична термінологія, переклад, перекладове термінознавство, термінологічний симулякр, стандартизація медичних термінів.

© Дорофєєва М.С., Сайко М.А., 2020

Порушувана в статті **проблематика** має безпосередню причетність до категорії роду німецьких та українських медичних термінів головно грецького походження. Неспростовна нагальність зіставлення та порівнювання медичних термінів обох мов полягає у здійсненні термінологічної десимулякризації крізь призму перекладового термінознавства. Саме тому матеріалами для розвідки слугували німецько-українська перекладна медична література та відповідний лексикографічний доробок. **Мета** провадження цього дослідження полягає у викриванні нетипових та неприродних для української мови родів медичних термінів. **Об'єктом** цієї розвідки є німецькі та українські медичні терміни, а **предметом** – симуляційність українських рівнозначників. Оскільки запропоноване дослідження передбачає зіставну історичну реконструкцію роду медичних термінів, воно ґрунтується на діяхронній методі, якій своєю чергою підпорядковуються порівняльно-зіставна та описова методи, що уможливають повернення українським термінам їхнього питомого роду.

Розслід останніх досліджень і публікацій. У контексті симуляційної природи відповідників необхідно зауважити, що термінологічним (у цій розвідці також родовим) симулякром вважається *«стороннє тіло, що видає себе за природний і повновартісний «орган» української медичної терміносистеми»* [7, с. 116]. Дещо згодом було зауважено, що термінологічним симулякром є *«мовний відбиток колоніального дискурсу в українській терміносистемі у вигляді терміна, уподібненого до структурних і семантичних зразків російської мови»* [6, с. 60]. Промовистим прикладом може слугувати лексема **біль**, що, на думку укладачів *«Німецького словника синонімів і варіантів медичної термінологічної системи»* (2015) [9], неодмінно повинна бути жіночого роду замість нормативного чоловічого:

613 Darschmerz m, Enteralgie f, Enterodynamie f, Leibschmerz m – кишечна біль.

Лексема **біль** у неприродному для неї жіночому роді подано також у щонайменше таких словникових статтях: 639, 2637, 2639, 2888, 3199, 3236. Беручи до уваги повторюваність спотвореного лінгвістичного коду в низці словникових статей, без пересади можна ствердити, що тут мовиться про беззаперечну стихійність термінологічних симулякрів, адже така модель патетично поглинула нормативного відповідника та започаткувала своє безупинне репродукування [6, с. 62].

Виклад основного матеріалу. Найсимулятивнішими українськими (не)відповідниками можна правно вважати ті терміни, що в досліджуваних мовах були запозичені з грецької та закінчуються на **-is**. Щодо німецьких термінів, то вони послідовно мають жіночий рід: напр., **die Narkose, Prognose, Analyse, Phase, Hypothese**. В українській мові панує одначе родова термінологічна неоднорідність, бо ж часто вживаються форми **наркоз, прогноз, аналіз**, але **фаза** та **гінотеза**. Причина такої неоднорідності полягає передусім в ухваленні академічних Правописів 1933 та 1945 років, а також в оприлюдненні *«Медичного термінологічного бюлетеня»* (МТБ) 1934 року [5]. Останній, як відомо, *«спричинився до очевидного уподібнення української медичної термінології до термінології російської»* [7, с. 117]. Автори статті *«За радянську медичну термінологію»* (В. Ярошенко, І. Кириченко), що подається перед переліком термінів у МТБ, спостерегли, що українські відповідники до російських термінів на **-оз, -из** (лат. **-osis, -esis** тощо) мають у раніше виданих словниках закінчення **-а**, *«хоч масова жива українська мова цих*

закінчень не знає... У цих закінченнях термінів на **-ози** ми бачаємо ту саму полонізаційну тенденцію, яка йде всупереч із живою масовою мовою» [5, с. 12].

Твердження радянських мовознавців щодо полонізаційних процесів в українській термінології спростував Іван Отієнко: «в мові польській чимало з цих слів роду чоловічого, напр.: адрес, атак, афіш, бронз, ваканс, паперос, пудер, флет і т. ін. А це вказує, що процес фемінізації в українській мові – самостійний» [4, с. 47]. Варто також зауважити, що навіть грецькі слова на **-ма** в українській мові мають жіночий рід, напр., **аксіома, проблема, система** тощо, в польській – чоловічий, а в німецькій – ніякий [4, с. 47–48].

Щоб спростувати закиди радянських мовознавців, що мають причетність до фахових медичних словників, бо ж вони послідовно подають природно засвоєні форми жіночого роду, до цієї розвідки необхідно залучити перекладну літературу. Пропоную розглянути деякі приклади відтворювання вичуваних термінів у перекладі німецького підручника з ембріології Оскара Гертвіга «*Die Elemente der Entwicklungslehre des Menschen und der Wirbeltiere*» [11] (укр. «*Елементи ембріології людини та хребтовців*» [3]), що його здійснив О. Черняхівський 1928 року:

1. *Die knorpelige Wirbelsäule entwickelt sich durch histologische **Metamorphose** aus embryonalem Bindegewebe, ...* [11, с. 396].

*Хрящовий хребет розвивається через **гістологічну метаморфозу** [а не **гістологічний метаморфоз**] з ембріональної злучної тканини, ...* [3, с. 406].

2. *Aus einer **Anastomose** zwischen der Nabelvene und dem Herzende der unteren Hohlvene entsteht an der unteren Fläche der Leber der Ductus venosus Arantii, was eine Teilung des Nabelvenenblutes in zwei Strombahnen zur Folge hat* [11, с. 395].

*З **анастомози** [а не **анастомозу**] між пуповною веною та серцевим кінцем нижньої порожньої вени на спідній поверхні печінки виникає ductus venosus Arantii, і через те кров пуповних вен поділяється на два струмки* [3, с. 405].

Значно промовистішим доказом симуляційної природи чоловічого роду в досліджуваних термінах грецького походження може слугувати науковий доробок С. Генеса. 1931 року в своїй рідномовній праці під назвою «*Медицина та діалектичний матеріалізм*» [2] він послуговувався іменниками жіночого роду: напр., **аналіза, синтеза** [с. 7], **хлороза, туберкульоза** [с. 64], **діагноза** [с. 119]. Однак вже в перекладі підручника Адольфа Штрюмпеля «*Lehrbuch der speziellen Pathologie und Therapie der inneren Krankheiten*» [13], що вийшов друком 1937 року за редакцією С. Генеса під назвою «*Підручник спеціальної патології і терапії внутрішніх хвороб*» [10], повсюдно панує накинута радянськими мовознавцями чоловічий рід:

1. *Die **Tuberkulose** des Darmes ist in den meisten Fällen eine sekundäre Erkrankung und Teilerscheinung einer im Körper ausgebreiteten **Tuberkulose*** [13, с. 611].

***Туберкульоз** кишок в більшості випадків являє собою вторинне захворювання і частинний прояв поширеного в організмі **туберкульозу** [замість **поширеної ... туберкульозу**] [10, с. 179].*

2. *Denn in der Tat sind ihre Ergebnisse so wichtig und oft so entscheidend für die **Diagnose**, ...* [13, с. 515].

*Його результати мають таке важливе і часто вирішальне значення для **діагнозу** [замість **діягнози**], ...* [10, с. 48].

Як уже видно з поданих прикладів, нормативна *туберкульоза* 1931 року обернулася 1937 року на термінологічного симулякра *туберкульоз (діагноза – на діагноз тощо)*, що об'єктивно засвідчує з'явище межтекстової родової термінологічної неоднорідності в працях однієї людини.

Оскільки матеріалом для розвідок перекладового термінознавства може правно слугувати перекладна лексикографічна література, уваговартним для цього дослідження стане також досі недосліджуваний «Малий німецько-український медичний словник» [12], якого було опубліковано в Берліні 1944 року, себто через 10 років після оприлюднення МТБ. Словника уклав проф. д-р Павль Естерле, а українським перекладом клопотався Р. Смик. У контексті виучуваної категорії роду необхідно зауважити, що терміни грецького походження на *-іс* у цьому словнику мають притаманний для української мови жіночий рід. Наприклад:

Aktinomykose актиномікоза *f*

Analyse розклад *m*, розбір *m*, аналіза *f*

Fehldiagnose хибна діагноза *f*

Отже, беручи до уваги, неприродність чоловічого роду виучуваних лексем, пропоную послугуватися законом вирівнювання парадигми (себто законом аналогій), аби внормувати принципи відтворювання чужомовних слів на *-іс* українською мовою та посприяти подальшій стандартизації української медичної термінології (див. Табл. 1.):

Грецькі елементи	Відтворювання українською мовою	Приклади
-asis	-аза	<i>ателектаза, флебостаза</i> (бо <i>фаза, фраза</i>)
-esis	-еза	<i>протеза, анамнеза</i> (бо <i>генеза, гіпотеза, теза</i>)
-iasis	-яза	<i>літіяза, мідріяза, нефролітіяза, трихіяза</i>
-isis	-иза	<i>рахішиза</i> (бо <i>криза</i>)
-osis	-(ь)оза	<i>левкоцитоза</i> (а не <i>лейкоцитоз</i>), <i>мікоза, туберкульоза</i>
-ysis	-іза	<i>аналіза, симфіза, фаголіза</i>

Табл. 1. Закон вирівнювання парадигми роду

Отже, послуговуючись подібними термінами, необхідно завжди зберігати притаманний та цілком природний для них жіночий рід.

Попри те необхідно зазначити, що, як вважає Іван Огієнко, «*кілька слів іще позосталися без зміни, без кінцевого -а, напр. анабазис, Апокаліпсис, катихизис* (а не *катехизм*), – це слова чоловічого роду, яких процес фемінізації роду ще не переміг» [4, с. 48]. Однак вже сьогодні, на думку укладачів «Термінологічно-правовисного порадирика для богословів та редакторів богословських текстів», термін *катехиза* є адаптованішим варіантом *катехизису* [8]. А на сайті греко-католицького аналітичного видавництва «Патріярх» можна віднайти: «*В третій групі є тільки одна книга апостола Івана, яку звать*

пророчою книгою Нового Завіту – Одкровення або *Апокаліпса*, що нею замикається список-канон усіх книг св. Письма». Ба більше, серед поетичних рядків Юрія Андруховича читаємо: «Маленька *апокаліпса* на ринковому пляці» [1]. Отож, як видно вже з поданого матеріалу, грецькі іменники жіночого роду на *-is* в українській мові, подібно до німецької, повинні бути жіночого роду, оскільки «фемінізація роду унішомовних слів – це нормальний історичний процес в українській мові» [4, с. 53], що «зовсім себе вирівняє й запанує, якщо не буде насильного спинення його» [4, с. 47].

Висновки. Результати провадження цієї розвідки дають низку неспростовних підстав стверджувати, що терміни грецького походження на *-is* в українській мові повинні бути жіночого роду. Їхня маскулізація (очоловічення) є вислідом політики радянської влади, спрямованої на суцільне уподібнення українських термінів до термінів російського гатунку. Звідси випливає, що досліджені родові термінологічні симулякри, будучи рушійною силою ідеології влади, мають винятково політичний характер. Перспективну розвідку в річищі перекладового термінознавства необхідно присвятити іншим родовим симулякрам у медичній термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухович Ю. Лемберзька катастрофа 1826 Р. Режим доступу: http://www.poetryclub.com.ua/metsr_poem.php?poem=20138.
2. Генес С. Медицина та діалектичний матеріалізм. Харків, Київ : Державне видавництво «Пролетар», 1931. 167 с.
3. Гертвіг О. Елементи ембріології людини та хребтовців : підручник і репетиторіум для студентів та лікарів / пер. із нім. О. Черняхівського. Київ : Держ. вид-во України, 1928. 432 с.
4. Митрополит Іларіон. Наша літературна мова. Як писати й говорити по-літературному. Том IV, ч. 2. Вінніпег : Вид. Товариства «Волинь», 1969. 263 с.
5. Мусяця П. Медичний термінологічний бюлетень. Київ : Видавництво ВУАН, 1931. 66 с.
6. Сайко М. А. Словотвірні симулякри в медичній термінології. Закарпатські філологічні студії. Вип. 10. Т. 2, 2019. С. 59–64.
7. Сайко М.А. У боротьбі за кожен термін: на шляху до створення німецько-українського медичного словника. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2018. № 37. Т. 3. С. 115–119.
8. Термінологічно-правописний poradnyk для богословів та редакторів богословських текстів. Режим доступу: <http://poradnyk.ucu.edu.ua/theological-comments/catechism/>.
9. Турчин В.В., Турчин В.М. Німецький словник синонімів і варіантів медичної термінологічної системи: близько 10 тис. термінів. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2015. 467 с.
10. Штрюмпель А. Підручник спеціальної патології і терапії внутрішніх хвороб: для студентів і лікарів. Пер. з 32-го нім. вид. Вип. 2-й. Хвороби органів травлення. За ред. С.Г. Генеса. К. : Держ. мед. видав., 1937. 343 с.
11. Hertwig O. Die Elemente der Entwicklungslehre des Menschen und der Wirbeltiere. Anleitung und Repetitorium für Studierende und Ärzte. Jena : Verlag von Gustav Fischer, 1900. 406 S.

12. Oesterle P. Kleines deutsch-ukrainisches medizinisches Wörterbuch. Königsberg (Pr) / Berlin W 62 : Ost-Europa-Verlag, 1944. 234 S.
13. Strümpell A. Lehrbuch der speziellen Pathologie und Therapie der inneren Krankheiten. Für Studierende und Ärzte. 16. neubearbeitete Auflage. 1. Band. Leipzig : Verlag von F. C. W. Vogel. 1907. 739 S.

Сайко М.А., аспирант

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

КАТЕГОРИЯ РОДА НЕМЕЦКИХ И УКРАИНСКИХ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕВОДНОГО ТЕРМИНОВЕДЕНИЯ

*Предложенное исследование посвящено десимулякризации категории рода в украинской медицинской терминологии сквозь призму переводного терминоведения. Доказано, что искажение лингвистического кода и иллюзия его нормативной эквивалентности стали причиной господствующего положения родовых терминологических симулякров. Кроме немецко-украинской переводной литературы, в исследовании используются соответствующие лексикографические источники, изучение которых свидетельствует о ненормативности мужского рода медицинских терминов греческого происхождения на **-is**. Для стандартизации украинской медицинской терминологии проиллюстрировано действие закона выравнивания парадигмы рода.*

Ключевые слова: категория рода, медицинская терминология, перевод, переводное терминоведение, терминологический симулякр, стандартизация медицинских терминов.

Saiko M. PhD student

Taras Shevchenko national university of Kyiv

GENUS OF GERMAN AND UKRAINIAN MEDICAL TERMS THROUGH THE PRISM OF TRANSLATION-ORIENTED TERMINOLOGY

*The article deals with desimulacrisation processes of the genus category in Ukrainian medical terminology through the prism of translation-oriented terminology. It gives a detailed analysis of the distortion of the linguistic code and the illusion of its normative equivalence that have caused the dominant position of gender terminological simulacra. In addition to German-Ukrainian translation literature, the research involves relevant lexicographic sources, the study of which testifies to abnormality of the imposed masculine medical terms of Greek origin in **-is**. The backbone in this study is the method of historical reconstruction, as it makes it possible to study the history of involving abnormal terms in the discourse of medicine, which serve as the basis for the standardization of medical terminology. The results of the research shed light on the alignment law of the gender paradigm.*

Key words: gender category, medical terminology, translation, translation-oriented terminology, terminological simulacrum, standardization of medical terms.